

A táj zonális erdőtársulásainak a gyertyános kocsányos tölgyesnek és dél-dunántúli dombvidéki bükkösnek gyakori elegyfaja a kislevelű hárs. Néha, főleg csoportos elegy esetén a felső szintben is helyet foglal. Klímával szembeni tűrőképessége következtében fagyzugos völgyekben kisebb területeken átveheti a főfafaj szerepét is. Méretei a zonális főfajokétól elmarad. Árnyék-tűrőképességét második koronaszint kialakításban lehet jól felhasználni.

AZ ELEGYFAFAJOK SZEREPE ÉS JÖVŐJE A KISKUNSAGI EFAG-BAN

MOLNÁR MIHÁLY

Ma — a 80-as években — szemtanúi vagyunk annak, hogy a magyar erdőgazdálkodásban egyre nagyobb teret foglalnak el a monokultúrák. Ez a jelenség figyelhető meg a Duna—Tisza közén erdőgazdálkodási tevékenységet folytató Kiskunsági EFAG területén is, ahol az állományok jelentős része az akác-, fenyő- és a nyárállományok elegyes ültetés után is ki vannak téve annak, hogy a termőhely mozaikszerű változása miatt és a nevelővágások gépi sablonos végrehajtása folytán monokultúrákká válnak.

Ezen az így kialakult biológiai viszonyon kellene változtatni annál is inkább, mivel az elegyes állományoknak kiemelt jelentősége van az erdővédelem, a környezetvédelem és nem utolsósorban az esztétikai funkciók betöltésében is.

Ahhoz, hogy a jelenlegi, valamint a távlati erdőgazdálkodási céljainkat megvalósíthassuk, szükséges felülvizsgálni a térségben lévő jelenlegi elegyes állományok kérdését. Ennek megfelelően a rendelkezésre álló műszaki és gazdasági lehetőségek figyelembevételével kell kialakítani a Duna—Tisza közti homoki szerkezetnek megfelelő stabil erdei ökoszisztémákat. Ez azt jelenti, hogy a Duna—Tisza közén mindenütt ahol erre lehetőség van, létre kell hozni a több szintű elegyes állományokat, valamint a termőhelyi tényezők körültekintő mérlegelésével kell végrehajtani az erdőszerkezet átalakítását.

A több éves tapasztalat arra figyelmeztet, hogy a társadalmi és gazdasági fejlődés előrehaladásával csökken a fajfajválaszték, amely oda vezet, hogy lassan elérkezünk a „fafajleszegényedéshez”.

Nekünk, szakembereknek pedig nem ez a célunk, hanem az, hogy minél inkább bővítsük a fajfajválasztékot mind a szabad gyökérzetű, mind a burkolt gyökérzetű anyag előállításánál. Amennyiben ez nem következne be, úgy erdeink fokozatosan monokultúrákká válnak, aminek beláthatatlan következményeivel kell számolni:

- erősebb gomba- és rovarkárok jelentkeznek,
- elszegényedik a rovar- és madárvilág,
- várhatóan egyes növény- és állatfajok végleg kipusztulnak az életközösségből,

- csökken az erdők vadeltartó-képessége,
- fokozatosan nőnek a vadkárok és
- csökken az erdő önszabályozó-képessége.

Az erdőgazdaságnál a hárs, kőris, szil, nyír, éger és a vadgyümölcsök (sajmeggy, zselnicemeggy, vadkörte, feketedió) erdősisítésben elfoglalt helyét, szerepét, terület- és élőfatömeg-arányát vizsgáltam, hogy magyarázatot kaphassak arra, milyen mértékben és nagyságrendben találhatók ezen fafajok a Kiskunsági EFAG területén.

Jelenlegi fatermesztésünk általában az elegyetlen (monokultúrás) állományok kialakításának iránya felé tart különböző okok miatt, pedig az elegyes állományok kialakításánál jelentkeznek olyan előnyök, amelyeket egy adott termőhelyen indokolhatják két, esetleg több fafajból álló állomány kialakítását, illetve elegyben nevelését.

Az *elegyítés előnyei* elsősorban fatermesztési és erdőművelési vonalon jelentkeznek. Ezek az előnyök a fatermesztés fokozásán, az erdővédelmi, az üdültetési, valamint az erdőművelési tevékenység korszerűsítésén is lemérhetők. A lombelegyes állományok kialakítása elsősorban megfelelő *szakismeretet*, nagyobb *figyelmet*, *nehezebb feladatot* és *összetettebb tevékenységet* jelent, mint az elegyetlen erdők létrehozása.

Az erdősisítések kezdetétől céltudatosan kell kialakítani a kedvező állomány-szerkezetet, amely megkívánja a fő- és elegyfafajok fatermési és *állomány-szerkezeti*, de különösen a *társulásképességi sajátosságainak* alapos ismeretét, amely a továbbiakban alapvetően meghatározza az állomány egész életét.

Fakitermelés és erdősisítés összehasonlító vizsgálata
1978—1982. évek időszakában

	Fakitermelés lombos fafaj		Erdősisítés lombos fafaj		Fakitermelés fenyő		Erdősisítés fenyő	
	m ³	%	ezer db	%	m ³	%	ezer db	%
1978	165 499	80,98	2 475	11,54	38 894	19,02	21 435	88,46
1979	162 014	84,54	2 427	14,60	29 631	15,46	16 617	85,40
1980	160 208	77,84	1 949	9,60	45 631	22,16	20 282	90,40
1981	162 156	76,33	2 419	12,82	50 307	23,67	18 868	87,18
1982	141 301	74,28	2 370	11,25	48 945	25,72	21 048	88,15
Összesen:	791 178	78,76	11 640	11,84	213 408	21,24	98 250	88,16

A táblázat a lomb és fenyő arányának kitermelését és erdősisítését mutatja be az elmúlt 5 év (1978—1982) időszakában. Az ERTI Erdővédelmi Osztálya 1971-ben végezte az első országos felmérést, melynek eredményéről a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumot mint megbízót és a szakközönséget egyaránt tájékoztatta (Erdészeti Kutatások 1972. VOL. 68. I. kötet 113—130 old.). Tíz év elteltével 1982-ben ismételten végeztek országos felmérést az erdei és feketefenyvesek egészségi állapotára vonatkozóan. A felvételeket az ország 5 erdőgazdasági tájcsoportjában, 22 erdőgazdasági tájban, 77 község-határban, 400 erdőrészletben, 3094,2 ha területen végezték el. Az országos felmérésből megállapítható, hogy amíg a Dunántúli-középhegységben és a Kisalföldön 5—5⁰/₀, a Nyugat-Dunántúlon 8⁰/₀ a *Heterobasidion annosum* károsítása, addig a Dél-Dunántúlon 54⁰/₀, az Alföldön (Duna—Tisza közén)

pedig 23⁰/₀. A 400 erdőrésztletben elvégzett vizsgálatok is alátámasztják, hogy a lombelegyes fenyvesekben igen kismértékű volt a fertőzés.

A Duna—Tisza közti fenyvesek 23⁰/₀-os fertőzöttsége kellően figyelmeztet a lombelegy területének növelésére.

Az erdősítésnél nem az ezer db csemete, hanem az állománytípus mutatja helyesen a fenyő-lomb arány alakulását. A kitermelésnél pedig a véghasználat területében szintén jobban tükröződik a fafajpolitikai tendencia, bár itt a véghasználati korú állományok aránytalansága is bejátszik az eltolódás látszatába.

Az elegyfajok jövőbeni szerepe a Kiskunsági EFAG-ban

A jelenlegi fafajpolitikai irányelvek, valamint a fafajmegválasztás szempontjai (biológiai, ökológiai, ökonómiai, technikai lehetőségek) éppen úgy érvényesek a Duna—Tisza közére, mint az ország bármely területén gazdálkodást folytató erdőgazdaságokra. Van azonban valami, ami bizonyos mértékig eltér az átlagostól. Ez pedig a *termőhely* és a *vizgazdálkodási viszonyok* messzemenő figyelembevétele. A KEFAG területén elvégzett részletes termőhelyfeltárás azt mutatja, hogy:

- kizárólag *fenyőtelepítésre* alkalmas a terület 54⁰/₀-a, 31 037 ha,
- lombos fafajokkal ültethető a KEFAG területének 10⁰/₀-a, 5766 ha,
- alternatívát jelent a fenyő és a lomb között 36⁰/₀, 20 759 ha.

A fenyőtelepítésre vagy kizárólagosan, vagy alternatívát jelentően alkalmas területen belül a fenyők közé elegyített akác legalább 10⁰/₀-ot kitevően már számításba veendő.

Az erdőgazdaságunkban az 1950-es évek végén a fenyők 13⁰/₀-ot képviseltek, amíg 1981-ben a fenyők aránya 51,3⁰/₀ (25 860 ha), a lomb aránya 49,7⁰/₀ (24 581 ha). 1982-ben az első kivitelek esetében a *lomb-fenyő arány* 55—45⁰/₀. A lombon belül a mesterséges és sarj arány 34—66⁰/₀.

A lomb arány alakulása kedvező az elfenyvesedés ellensúlyozására. Az elmúlt időszakot vizsgálva először haladja meg a fenyő ⁰/₀-át. E néhány számadatból is kitűnik, hogy nemcsak jelene, hanem jövője is van (és kell, hogy legyen) az értékes elegyfáknak a KEFAG területén.

Mindössze annyit kívánok elérni, hogy ráirányítsam azokra az értékes elegyfákra (hárs, kőris, szil, nyír, éger, vadgyümölcsök) a figyelmet, amelyek az utóbbi években háttérbe szorultak. A vadgyümölcsök a sok egyéb hasznos tulajdonságuk mellett a *nemesítés* alapját is képezik. Mentsük meg őket, mert ezzel nemcsak a szakmánknak, hanem az utókornak is tartozunk. A Kiskunsági EFAG-ban a körülmények ellenére is olyan *erdőművelő gárda* áll rendelkezésre, amely látja és érzi az elegyes állományok szükségének megoldását és annak további fejlesztését még akkor is, ha ez nagyobb szakértelmet és több fáradságot igényel.

Keresztesi Béla:

Az akác

(Budapest, 1984. Akadémiai Kiadó)

A közelmúlt egyik legtöbbet vitatott fafaja az akác volt. Voltak szenvedélyes ellenzői és olyanok is, aki szívesen látták volna mindenütt. A nyilvánvalóan szélsőséges álláspontok között az objektív tények alapján igazodhatunk el, vagyis, hogy hazánk erdeinek mintegy 18⁰/₀-a akáccal borított, az élőfakészletben pedig az akácosok 33,5 millió m³-rel képviseltek. A bemutatott számadatok mindenkit

meggyőzhetnek, hogy itt igen jelentős értéket képviselő fafaj szerepét kell megítélnünk mindenféle személyes elfogultságtól mentesen. Közismert, hogy az akác gyorsan nő, nagy fatömeget eredményez, ezért is törekedtek erdészeti vezetőink arra, hogy az akácgazdálkodás egyes elemeit rendszerré ötvözzék és az egyes rész-folyamatokat harmonikus egységgé kovácsolják.

Keresztési Bélának, az akác itthon és külföldön is egyik legismertebb szakértő-jének a „Kis-Monográfiák” sorozatban most megjelent könyve erre a feladatra vállalkozik. Tömören és röviden bemutatja (társszerzők segítségével) az akácgazdálkodás rendszerré ötvözött elemeit és ad könnyen érthető, jól tájoló képet az egyes folyamatok állásáról, fejlesztési lehetőségeiről.

A bevezető fejezetben az akác természetes előfordulásáról közöl hazánkban kevéssé ismert adatokat, majd hazai elterjedésével, jelentőségével, fahozamával foglalkozik. Az üzemtervekből kigyűjtött és összesített adatok (*Sali Emil* munkája) mindenkit meggyőznek az akác erdészeti szerepéről. A helyzetkép felvázolása után következnek azok a fejezetek, amelyek az akácatermesztés bővítését, megújítását szolgálják.

Első helyen a nemesítési eredményeket kell ezek sorában említenünk. Számos új akácfaajtát fogadtak el az illetékes állami szervek, ezekről kapunk leírást, ismertetést. Az akác nemesítés azonban csak akkor válhat termelőerővé, ha megfelelő szaporítóanyag-előállítás is követi, ennek technikáját, eljárásait *Bujtás Zoltán* és *Papp László* foglalta össze.

A nemesített fajtákra alapozott rendszerszemléletű akácgazdálkodás sajátos erdősítési eljárásokat igényel, erről *Járó Zoltán—Lengyel György* készítette fejezet ad képet.

Erdősítésre épül az erdőnevelés, sarj- és mageredetű akácok nevelési ismereteit *Halupa Lajos—Rédei Károly* foglalja össze. Fejezetükben új eredményt jelent a nemesített akácok nevelési modelljének bemutatása.

Az akácok fakitermelési vonatkozásait *Madai Géza* és *Temesi Géza* ismerteti, majd *Erdélyi György* ad áttekintést az akác fájának műszaki tulajdonságairól, hasznosításáról.

Nem lenne teljes a kép, ha az akácok erdőgazdasági hasznosításán kívül nem foglalkozna a könyv a méhészeti hasznosítás ügyével is, valamint az akác környezetvédelmi szerepével, hasznával. A felsoroltak ökonomiai értékelését *Márkus László* a tőle megszokott magas színvonalon és iránymutató módon foglalja össze. A fejezeteket különböző országok akácgazdálkodásának áttekintése zárja.

A felsoroltak kellően szemléltetik, hogy a könyvben az akácgazdálkodás teljeségéről kapunk tájékoztatást, új irányokat is kijelöl a munka, az új eredményeket szakszerűen ötvözi a már ismert tényekkel, eljárásokkal.

A felsoroltak nem mentesítik a könyvismertetőt attól, hogy néhány kérdés hiányát is fel ne vesse. Az akác erdőgazdaságpolitikai szerepe a könyvben kevés helyet kapott. Gondolok arra, hogy a gyenge akácok átalakításáról esik ugyan szó, de arról nem, hogy a nagyon értékes fafaj területi kiterjesztését miként, minek a rovására lehetne megoldani. Akik tehát az akácgazdálkodásról írtak, meggyőződtek arról, hogy ezzel a fafajjal érdemes foglalkozni, hol, minek a rovására talál területet a kivitelezéshez. Ugyancsak hiányolni kell az akác energiatermesztő ültetvények létesítésének jogosultságát, perspektíváját bemutató tájékoztatást. Az akác környezetvédelmi vonatkozásban fontos szerepe abban is van, hogy gyökerén szabad nitrogént megkötni képes baktérium szimbionták élnek, ezek szerepével, az akác nitrogéngyarapító vonatkozásaival is érdemes lett volna részletesebben foglalkoznia.

Végül: az akácok nevelése, erdősítése nagyrészt elegenden akácok létesítésével számol, a mondandó ilyen állományokra vonatkozik. Nem esik szó a Nyírseghen elterjedt és életképesnek látszó akácos-óriásnyáras elegyítés kérdéseiről, az alföldi fenyvesek akáceletyítési kérdéseiről. Ezt hiányként kell elkönyvelnünk még akkor is, ha az ilyen, nem ültetvény, hanem erdőszertű gazdálkodásra lehetőséget nyújtó állományok már nehezebben foglalhatók rendszerbe.

A felsoroltak nem csökkentik a könyv értékét, átfogó tájékoztató szerepét. Jól szerkesztett és a szerkesztőn kívül számos ismert szakember tollából összeálló mű erdészeti szakirodalmunk jeles képviselője. Ajánljuk mindazok kezébe, akik akácokkal dolgoznak, vagy jövő terveikben ezt kívánják tenni.

Dr. Szodfridt István